Frank Martela
frank.martela@aalto.fi

Lausunto: Onko Suomi varautunut hyvinvoinnin ja talouskasvun irtikytkeytymiseen aikana jolloin työtä ei enää ole kaikille ja hiilidioksidipäästöt vähenevät rajusti?

Lähtökohta sille miksi kestävää kasvua tukevia toimenpiteitä tarvitaan on selvä: Vastajulkaistu IPCC:n raportti tekee selväksi, että jos ilmaston lämpenemistä ei onnistuta pysäyttämään 1,5 asteeseen, ovat seuraukset katastrofaalisia ihmisille ja koko biosfäärille. Ja jotta pysäyttäminen onnistuisi, on maailman nettopäästöt käännettävä jyrkkään laskuun jo vuonna 2020 ja täyteen päästöttömyyteen olisi päästävä 2050 mennessä. Huomattavasti nykyistä jyrkempiä toimenpiteitä tarvitaan siis niin globaalisti kuin Euroopan unionin tasolla. Ja nyt ehdotetut toimenpiteet, joilla pääomavirtoja ohjataan kestäviin investointeihin voi olla yksi osa ratkaisua.

Samalla on hyvä pohtia onko ylipäänsä mahdollista yhdistää talouskasvua ja päästöjen radikaalia vähentämistä. Eli onko kestävä kasvu ylipäänsä mahdollista vai **onko meidän valittava joko kestävyys tai kasvu**?

Talouskasvu ja energian kulutus ovat vahvassa yhteydessä keskenään (Lee, 2005; Narayan & Smyth, 2008). Eli jos talouskasvu nähdään tulevaisuudessa edelleen poliittisesti mielekkäänä päämääränä, tarkoittaa se lähes vääjäämättä energiankulutuksen kasvua. Ja vaikka aurinkoenergian kaltaiset ratkaisut voivat tarjota kilpailukykyisiä ja päästöttömiä energianlähteitä, ovat monet tutkijat sitä mieltä että vaikka oltaisiin hyvinkin optimistisia sen suhteen miten päästötön teknologia kehittyy, johtaa talouskasvu lähes vääjäämättä päästöjen ja materiaalin kulutuksen nousuun kestämättömälle tasolle (ks. esim. Ward et al., 2016).

Siksi on hyvä kysyä myös epäortodoksinen kysymys: Onko talouskasvu ylipäänsä mielekäs poliittinen päämäärä?

Vastataksemme tähän kysymykseen on meidän ensiksi katsottava mitä inhimillinen työ ja tekeminen tuottaa.

Yksilötasolla työn tekeminen tyydyttää neljä keskeistä inhimillistä perustarvetta. Eri työt pystyvät eri määrissä tyydyttämään näitä tarpeita ja mitä useampi tarve tyydyttyy, sitä motivoidumpi ihminen keskimäärin on. Mutta jotta ihminen ylipäänsä tekisi työtä, on vähintään yhden näistä motivaatiotekijöistä oltava työssä läsnä:

1) **Työ tarjoaa toimeentulon** eli turvaa fyysiset perustarpeet. Karkeasti ottaen tämä tarkoittaa ruokaa, juomaa sekä suojaa säältä, petoeläimiltä ja toisilta ihmisiltä. Modernissa yhteiskunnassa työ tyydyttää nämä perustarpeet välillisesti, sitä kautta että ihminen saa työstään palkkaa jonka avulla ostaa ruokaa ja hoitaa asumiskustannukset.
2) **Työ tarjoaa statusta** eli henkilön suhteellisen arvostuksen nousua. Asemamme työpaikalla ja palkalla ostettavat statusta ilmentävät tavarat, elämykset ja

asuinolosuhteet ovat keskeinen tapa nostaa omaa asemaa ihmisten välisessä statushierarkiassa.

3) **Työ tarjoaa mahdollisuuden olla tarpeellinen osa yhteisöä**. Työssä pääsemme tekemään asioita joista on yhteisölle hyötyä ja pääsemme useimmiten olemaan osa työyhteisöä. Näin työ synnyttää tunteen että minulla on paikkani yhteisössä, minä olen tarpeellinen ja minusta on hyötyä.
4) **Työ tarjoaa itsensä toteuttamisen paikan**. Työ tarjoaa ihmiselle myös mielekästä tekemistä, tehtäviä joissa hän pääsee toteuttamaan itseään, käyttämään kykyjään ja tekemään itseään kiinnostavia asioita.

Yhteiskunnan tasolla se, että ihmiset tekevät työtä johtaa kolmeen keskeiseen seuraukseen:

1) **Työ tuottaa hyvinvointia**. Työ tuottaa hyvinvointia ensinnäkin sitä tekeville ihmisille siinä määrin kuin se onnistuu tyydyttämään yllä mainittuja perustarpeita. Toiseksi se tuottaa hyvinvointia niiden palveluiden ja tuotteiden kautta, joita siinä luodaan muille ihmisille.
2) **Työ tuottaa taloudellista toimeliaisuutta**. Työnteko johtaa taloudellisiin transaktioihin, kun tehdyt palvelut ja tuotteet saadaan myytyä asiakkaille ja kun ihmiset työstä saamallaan palkalla ostavat palveluita ja tuotteita.
3) **Työ tuottaa ilmansaasteita**. Lähes kaikki työ kuluttaa energiaa, kun ihmiset käyttävät erilaisia kiinteistöjä, koneita ja tuotteita tehdäkseen työtä, kun ihmiset matkustavat työpaikalle ja kun ihmiset työstä saadulla rahalla kuluttavat tuotteita ja palveluita. Ja energian tuottaminen ja materiaalien esiin kaivaminen ovat tähän asti vahvasti kuormittaneet ilmastoa, luontoa ja valtameriä hiilidioksidilla ja muilla saasteilla.

Tämän hetken kuuma kysymys on saastuttamisen ja taloudellisen toimeliaisuuden irtikytkeytyminen (decoupling). Eli voimmeko tulevaisuudessa ylläpitää talouskasvua samanaikaisesti kun päästöt vähenevät.

Mutta on **toinen keskeinen irtikytkeytyminen**, josta olisi myös syytä puhua. Taloudellinen toimeliaisuus ei ole minkään yhteiskunnan perimmäinen päämäärä. Perimmäinen päämäärä on kansalaisten hyvinvointi. Talouskasvu on ollut tärkeätä vain sen takia, että se on viime vuosisadat tuottanut valtavan määrän hyvinvointia. Siirtymä 1700-luvun maailmasta nykymaailmaan on nähnyt häkellyttävät edistysaskeleet eliniässä, lapsikuolleisuuden vähentämisessä, rakennusteknologiassa, liikenneteknologiassa, kommunikaatioteknologiassa ja lähes kaikilla muilla elämänalueilla. Taloudellisen toimeliaisuuden määrä – jota bruttokansantuotteella on mitattu – on ollut hyvä inhimillisen kehityksen ennustaja. Eli taloudellisesti toimeliaimmat yhteiskunnat ovat tavanneet olla myös maailman kärkeä myös lähes kaikilla suoremmin ihmisten hyvinvointiin kytkeytyvillä mittareilla.

Mutta taloudellisen toimeliaisuuden ja hyvinvoinnin välinen kytkös heikkenee, mitä rikkaammaksi yhteiskunnat käyvät (Easterlin, McVey, Switek, Sawangfa, & Zweig, 2010). Mitä vauraampi yhteiskunta, sitä marginaalisempi on talouskasvun myönteinen vaikutus koettuun hyvinvointiin (Stevenson & Wolfers, 2008). Suomen kaltaisissa rikkaissa länsimaissa ei ole mitään takeita siitä, että talouskasvu enää lisäisi ihmisten keskimääräistä hyvinvointia. Muut yhteiskunnan rakenteet – sosiaaliturvan kattavuus, demokratian toimivuus, luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ja kanssaihmisiin – selittävät miksi Suomessa ja muissa Pohjoismaissa koettu hyvinvointi on korkeammalla tasolla kuin taloudellisesti toimeliaammissa Yhdysvaltain ja Qatarin kaltaisissa maissa. Toisin sanoen, **olemme rikkaissa länsimaissa saattaneet saapua aikaan, jossa hyvinvointi ja taloudellinen**

toimeliaisuus ovat irtikytketyt. Eli talouskasvu ei enää tuota hyvinvointia. Jolloin ei ole enää perustetta ylläpitää talouskasvua itseisarvona.

Relevantein kysymys ei siis ole voidaanko tulevaisuudessa ylläpitää talouskasvua kuormittamatta ilmastoa. Vaan **voidaanko tulevaisuudessa ylläpitää hyvinvointia kuormittamatta ilmastoa**.

Tätä kysymystä on pohdittu aivan liian vähän, jotta mitään varmaa voitaisiin sanoa. Mutta muutamia suuntaviivoja on mahdollista esittää:

1) **Automatisaation ja tekoälyn kehitys** on johtamassa tilanteeseen, jossa kaikenlainen rutiinityö katoaa ja ihmisten tehtäväksi jää vain vaativa asiantuntijatyö ja ihmissuhdetyö (Ford, 2015; Frey & Osborne, 2017). Tällaisessa tulevaisuudessa on todennäköistä että korkean elintason länsimaissa tulee olemaan merkittävä joukko ihmisiä, joille ei löydy sellaista työtä, josta heille olisi mahdollista maksaa toimeentulon takaava palkka. Meidän on siis varauduttava yhteiskuntaan, jossa merkittävälle osalle kansasta perinteinen palkkatyö ei ole enää se paikka, josta saa toimentulon, statuksen, yhteisöön kuulumisen ja itsensä toteuttamisen. Tämä pakottaa meidät miettimään minkälaiset rakenteet voisivat tulevaisuudessa tarjota mahdollisuuden näiden tarpeiden täyttämiseen. Meidän on siis tosissamme varauduttava yhteiskuntaan, jossa palkkatyö ei ole enää se paikka joka tarjoaa ihmisille toimeentulon ja muut perustarpeet.
2) Talouskasvun ylläpitäminen Suomen kaltaisissa länsimaissa, joissa väkiluku ei kasva ja joissa ollaan jo otettu käyttöön keskeiset tuottavuutta vahvistavat keinot, saattaa osoittautua mahdottomaksi. Ilmastonmuutoksesta riippumatta meidän on ehkä opittava toimimaan tilanteessa, jossa talous ei merkittävästi kasva. Eli on syytä selvittää minkälainen yhteiskuntamalli voi toimia maassa, jossa talous ei kasva.
3) Ilmastonmuutos on yksi osa kestävää kehitystä. Mutta sen varjoon jää helposti se, että monien muiden luonnonvarojen osalta olemme kestämättömällä tasolla: Elektroniikassa tarvittavat tietyt metallit, merten kalakannat ja monet muut nykyiselle talouskasvulle ja elämäntavalle välttämättömät luonnonvarat loppuvat kesken jo lähitulevaisuudessa nykyisellä kulutustahdilla (BIOS, 2018). Vaikka hiilidioksidipäästöjen kasvu onnistuttaisiin ratkaisemaan talouskasvua hidastamatta, niin tästä huolimatta luonnonvarojen ehtyminen saattaa hyvinkin hidastaa tai jopa pysäyttää globaalin talouskasvun. Tästäkin syystä on keskeistä varautua tilanteeseen, jossa Suomen tai maailman talous ei enää kasva.
4) John Maynard Keynes esitti 1930 kuuluisasti, että käynnissä oleva valtava tuottavuuskasvu johtaisi siihen, että vuosisadan loppuun mennessä ihmiset työskentelisivät enää viitisentoista tuntia viikossa. Näin tilanne varmasti olisikin jos ihminen työskentelisi vain saadakseen toimeentulon ja mahdollisuuden toteuttaa itseään osana yhteisöä. Valitettavasti Keynes ei ottanut huomioon markkinoinnin kykyä synnyttää ihmiselle jatkuvasti uusia tarpeita ja statuskamppailun synnyttämää loputonta kilvoittelua kohti kalliimpia tavaroita ja elämyksiä. Statustarpeet ovat nollasummapeli: Uusi älypuhelin, sähköauto tai eksoottinen elämys nostaa statustani suhteessa muihin vain niin kauan kun isolla osalla ei ole siihen varaa. Kun kaikilla on älypuhelin, on minun ostettava jotakin eksklusiivisempaa pysyäkseni edellä statuskilpailussa. Tämä on yksi keskeisistä voimista, jotka ylläpitävät sitä oravanpyörää joka saa ihmiset tekemään töitä yhä kovemmin. Ja koska se on nollasummapeli – yhden statuksen nousu tarkoittaa toisen statuksen laskua – kaikki

tämä statuskilpailu ei nosta yhteiskunnan tasolla ihmisten hyvinvointia. Se on siis hyvinvoinnin kannalta turhaa toimintaa.

5) Tällä hetkellä monet ihmiset tekevät työtä, joka on inhimillisen hyvinvoinnin kannalta haitallista tai yhdentekevää, mutta joka tuottaa taloudellista toimeliaisuutta. Mainos- ja markkinointiala on tästä yksi räikeimmistä esimerkeistä. Siinä ihminen valjastaa luovan kapasiteettinsa, jotta voisi tehdä ihmiset tyytymättömiksi nykytilaansa ja näin manipuloida heidät ostamaan asioita tätä tyytymättömyyttä täyttämään. Professori David Graeberin (2018) nostaa esiin myös monia muita aloja kuten yrityslakimiehet ja erilaiset valkokaulusbyrokraatit. Graeberin mukaan Ison Britannian työntekijöistä 37 % kokevat itse tekevänsä työtä joka ei tuota mitään hyvää maailmalle ja Hollannissa vastaava luku oli 40 %. On siis mahdollista että hyvinkin merkittävä osa nykyisestä taloudellisesta toimeliaisuudesta ei tuota hyvinvointia tai tee mitenkään maailmaa paremmaksi. Tällöin tästä taloudellisesta toimeliaisuudesta luopuminen ei vaikuttaisi negatiivisesti ihmiskunnan hyvinvointiin. Ottaen huomioon, että turhan työn tekeminen on psykologisesti hyvinkin kuormittavaa on itse asiassa todennäköistä, että ihmiskunnan hyvinvointi paranisi, jos tästä työstä päästäisiin eroon.
6) Jos epäonnistumme kansalaisten hyvinvoinnin tukemisessa, demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä on nopeasti vaarassa. Historioitsijat Will ja Ariel Durant (2012) ovat osuvasti todenneet, että eriarvoisuuden kokemuksen kasvettua tarpeeksi suureksi yhteiskunnasta tulee epästabiili: Seurauksena on joko ”lainsäädäntö joka uudelleenjakaa varallisuutta tai vallankumous joka uudelleenjakaa köyhyyttä.” Yhdysvalloissa demokratia on jo uhattuna, kun viime vuosikymmenien taloudellisesta kehityksestä osattomaksi jääneet ovat äänestäneet valtaan autoritaarisia protestiehdokkaita. Siksi hyvinvoinnin ylläpitämisen kysymys on demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän eloonjäännin kysymys.

Näistä syistä esitän, että ilmastonmuutoksen ratkaisemisen ohella keskeinen kysymys johon suomalaisen yhteiskunnan tulisi varautua on tämä: **Miten ylläpidämme ja vahvistamme kansalaisten hyvinvointia ilman talouskasvua?**

Tähän kysymykseen olisi kriittistä etsiä ennakkoluulottomasti ja tosissaan ratkaisuja, koska käynnissä olevat yhteiskunnalliset megatrendit saattavat hyvinkin tarkoittaa, että jos emme tätä kysymystä ratkaise, loppuu nykymuotoisen hyvinvointia tuottavan demokraattisen suomalaisen yhteiskunnan tarina liian aikaisin.

Lähteet:

BIOS. (2018, April 17). BIOS - Maailman aineksen käyttö kasvaa kasvamistaan – minne ja kenelle luonnonvarat virtaavat? Retrieved October 9, 2018, from http://bios.fi/maailman-aineksen-kaytto-kasvaa-kasvamistaan-minne-ja-kenelle-luonnonvarat-virtaavat/

Durant, W., & Durant, A. (2012). *The Lessons of History*. New York: Simon and Schuster.

Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J. S. (2010). The happiness–income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *107*(52), 22463–22468. https://doi.org/10.1073/pnas.1015962107

Ford, M. (2015). *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future*. New York: Basic Books.

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, *114*, 254–280.

Graeber, D. (2018). *Bullshit Jobs: A Theory*. New York: Simon & Schuster.

Lee, C.-C. (2005). Energy consumption and GDP in developing countries: a cointegrated panel analysis. *Energy Economics*, *27*(3), 415–427.

Narayan, P. K., & Smyth, R. (2008). Energy consumption and real GDP in G7 countries: new evidence from panel cointegration with structural breaks. *Energy Economics*, *30*(5), 2331–2341.

Stevenson, B., & Wolfers, J. (2008). Economic growth and subjective well-being: Reassessing the Easterlin Paradox. *Brookings Papers on Economic Activity*, (Spring), 1–87.

Ward, J. D., Sutton, P. C., Werner, A. D., Costanza, R., Mohr, S. H., & Simmons, C. T. (2016). Is Decoupling GDP Growth from Environmental Impact Possible? *PLOS ONE*, *11*(10), e0164733. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164733